

NIEUWSBRIEF

Legermuseum verhuist naar unieke plek	3
Retourtje Romeinen	4
Defensiemuseum stap dichterbij	5
200 jaar geleden: Stralsund en Zeeland	6
De kozakken, 'onze' bevrijders van 1813	8
De Lichte Brigade in lood	10
Boekenkast	11
Harskamp: oefenterrein én museum	12
Ko Colijn over Koude Oorlog	14

Perspectief op Soesterberg

door Chris Ronteltap

Een overzicht van het museumkwartier op Soesterberg.

Rond de eeuwwisseling heb ik een aantal jaar gewerkt bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) in Zeist. Een van de onderwerpen waarmee ik me toen mocht bezighouden, was het voorbereiden van nieuwbouw voor deze dienst. Het prachtige monumentale pand aan het Broederplein in Zeist voldeed niet meer aan de eisen die aan een kantoor gesteld worden.

Uit de financiële berekeningen bleek al snel dat nieuwbouw voor de RDMZ alléén niet haalbaar was. Er is toen gekeken naar een potentiële medebewoner en die werd al snel gevonden in de vorm van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Eind van het proces was dat beide diensten gefuseerd zijn, inmiddels alweer een nieuwe naam hebben (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) en dat op 24 juni koningin Beatrix de nieuwe

huisvesting in Amersfoort officieel heeft geopend. Aan dit proces moest ik de afgelopen periode regelmatig denken. Het heeft iets geruststellends te constateren dat er toch weinig nieuws onder de zon is. Het samenvoegen van het Militaire Luchtvaart Museum en het Legermuseum onder de koepel van het Nationaal Militair Museum en het voorbereiden van gezamenlijke nieuwe huisvesting voor de twee musea op de voormalige vliegbasis Soesterberg; het is allemaal al een keer bedacht, ontwikkeld en uitgevoerd. En ook de lengte van de periode van voorbereiding en ontwikkeling van de nieuwbouw in Amersfoort – meer dan tien jaar – heeft inmiddels iets verrassend vertrouwd.

Hart van de Heuvelrug

Dit neemt niet weg dat ook het nieuwbouwproject ‘Soesterberg’ een groot aantal specifieke uitdagingen kent. Denk maar eens aan de afstemming die nodig is om met ruim veertien partijen, samenwerkend onder de naam ‘Hart van de Heuvelrug’, vorm te geven aan dit binnen de ecologische hoofdstructuur van Nederland liggende stukje van de provincie Utrecht. En het onder één organisatorische koepel brengen van de zes defensiemusea met elk onder meer zijn eigen organisatievorm, bestuursvorm en betrokken vriendenstichting.

Wat wel echt nieuw is, is het bouwen van een nieuw museum in de vorm van een zogenaamde pps-constructie: de publiek-private samenwerking. Nog nooit is er in Nederland een bouwproject uit-

Bij de voorpagina:

Retourtje Romeinen is nieuw in het programma van het Legermuseum. Hoe is het om Romeins soldaat te zijn? (Foto: Legermuseum)

gevoerd waarbij een consortium van bedrijven de opdracht kan verwerven een nieuw museum te ontwerpen, te bouwen, te financieren, te onderhouden en te exploiteren. Er is in de pps-constructie wel ervaring opgedaan met het bouwen van gevangenissen, departementen en kazernes, maar voor een museum is het uniek.

Museumconcept ontwikkelen

De vaart begint er inmiddels behoorlijk in te komen. Tijdens de 'verbouwing' gaat het werk gewoon door in Delft met het aanbieden van interessante en spannende exposities en activiteiten (de expositie over de kozakken, *Retourtje Romeinen* en fototentoonstellingen over de Koude Oorlog en *In scherfvest en burka*). Tegelijkertijd zijn steeds meer medewerkers direct betrokken bij het voorbereiden van het nieuwe museum. Enerzijds gebeurt dit bijvoorbeeld door het registreren, schoonmaken en inpakken van objecten uit de depots en het vervoeren van grote objecten (tanks, rupsvoertuigen, kanonnen) naar de tijdelijke depots in Soesterberg. Anderzijds wordt hard gewerkt aan het ontwikkelen van bijvoorbeeld het museumconcept, het museaal presentatieconcept en het programma van eisen waaraan het nieuwe museum moet voldoen. Dat daarbij ook veel aandacht wordt geschonken aan de relatie van het museum met z'n landelijke omgeving op de Utrechtse Heuvelrug, zal u duidelijk zijn.

Ambities waarmaken

De afgelopen weken hebben we kunnen constateren hoe uniek de nieuwe locatie is, waarop het nieuwe museumkwartier gebouwd gaat worden. Immens groot: een gebied van ruim 90 voetbalvelden. En wanneer je daarachter nog eens een doorkijkje hebt naar de voormalige taxi-, start- en landingsbanen, geeft dit wel een heel weids perspectief.

Op 13 mei hebben we dat kunnen zien bij de officiële ingebruikname van de tijdelijke depots voor het Militaire Luchtvaart Museum en het Legermuseum; en op zaterdag 13 juni toen met de grote publieksmanifestatie 'Hello Goodbye Soesterberg' gevierd werd dat het overgrote deel van de voormalige vliegbasis door Defensie is overgedragen aan de provincie Utrecht.

Kortom, de locatie Soesterberg lonkt. Het is een prachtige plek met heel veel mogelijkheden om de museale taken goed te kunnen uitvoeren: naast de behoudsfunctie van onze unieke collectie, kunnen de publieksfuncties zowel binnen als op het buitenterrein geweldig gestalte gegeven worden. Voor nu de taak om met alle betrokkenen dit proces vorm te geven en de ambities waar te maken.

Chris Ronteltap is algemeen directeur van het Legermuseum.

Het nieuwe gebouw van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

SAMEN STERK

Hoewel 2013 – het jaar waarin het nieuwe museum zijn poorten hoopt te openen in Soesterberg – nog ver weg is, denken wij natuurlijk ook nu al na over de toekomst van onze Vriendenstichting in de nieuwe opzet. Immers het Legermuseum zal opgaan in een groot gezamenlijk Nederlands Defensiemuseum, waarbij alleen het Militaire Luchtvaart Museum

(Foto: Wim den Dunnen)

(MLM) en het Legermuseum ook daadwerkelijk worden samengevoegd op de nieuwe locatie in Soesterberg. Voor zover wij nu weten wordt gepland in Soesterberg een centrale hal krijgsmachtbreed (dus geheel 'paars') in te richten en daarnaast een aparte hal Leger ('groen') en een aparte hal Luchtvaart ('blauw').

Het lijkt niet logisch voor ons te fuseren met de vriendenorganisaties van alle andere vijf betrokken militaire musea, omdat Marine-, Mariniers-, Marechausseemuseum en Bronbeek volgens de plannen tot nu toe op hun huidige locatie blijven. Wel ligt natuurlijk voor de hand een nauwe samenwerking met de Stichting Vrienden van het Militaire Luchtvaart Museum (SVMLM). Daarover plegen onze beide besturen constructief overleg onder het motto 'samen sterk'. De positie ten opzichte van 'onze' huidige musea is nogal verschillend. Zo heeft de SVMLM, in tegenstelling tot ons, een niet onaanzienlijk deel van de vliegtuigencollectie van het MLM in eigendom en exploiteert het de winkel in het MLM. Hoe dat in de nieuwe opzet zal zijn, is nog niet duidelijk. Kortom, gewoon een simpele fusie tussen onze beide stichtingen, waarbij alles (met inbegrip van onze huidige vermogens) en iedereen 'paars' wordt gekleurd, is niet iets waar wij nu aan denken. Alleen al vanwege de historie mag verwacht worden dat bloedgroepen zullen blijven bestaan en daar zullen wij ook terdege rekening mee houden. In de komende tijd zullen wij en de SVMLM er ook naar streven Vriendenbijeekkomsten over en weer te organiseren, zodat wij reeds met elkaar en de collecties van elkaars musea kennis kunnen maken.

Wij houden u op de hoogte!

Gijs Scholtens
voorzitter

Stap in de sandalen van een Romeinse soldaat

door Jeroen Punt

Met *Retourtje Romeinen* gaat het Legermuseum terug in de tijd. Deze nieuwe presentatie wijkt af van de standaardtentoonstellingen in het museum. Ze is primair ontwikkeld voor begeleid bezoek tijdens vakantieperiodes en groepen uit het onderwijs. Maar ook individuele bezoekers kunnen zelfstandig van *Retourtje Romeinen* genieten. Verder is de presentatie zonder vormgevingsbureau in eigen huis ontwikkeld en uitgevoerd. Door hergebruik van materialen uit de tentoonstelling *Dappere Dieren* was ze met weinig middelen te realiseren. Ten slotte kon dit keer niet geput worden uit onze eigen collectie en moesten we grotendeels met replica's werken.

Kennismaken

In de tentoonstelling stapt de bezoeker in de sandalen van een Romeinse soldaat. Als uitgangspunt is gekozen voor een fort aan de Romeinse grens (limes) rond het jaar 100 na Christus. Het geheel moest een belevingswereld worden voor de doelgroep gezinnen en onderwijs. Daarom is er een Romeins fort centraal in de ruimte geplaatst. Voordat de bezoeker het fort betreedt, belichaamd door een poort met twee torens, staat hij oog in oog met een heuse oorlogsolifant. Deze staat symbool voor het internationale karakter van het Romeinse leger. In het fort staan tenten opgesteld waarin verschillende thema's worden belicht, zoals de soldaat, het fort, het gevecht, de overwinning, het heiligdom en de Germanen. Tussen de tenten zijn 'doehoekjes' gecreëerd, waar de bezoeker aan de slag kan gaan. Zo kan hij kennismaken met de bekende maar ook met de minder bekende aspecten van het Romeinse leger. In het heiligdom

staan bijvoorbeeld de Romeinse veldtekenen. Deze hebben zelfs als inspiratiebron gediend voor de huidige standaarden binnen de Landmacht. Ook het succes van het Romeinse leger wordt uit de doeken gedaan. En hoe werd bijvoorbeeld een fort gebouwd?

Schildpadformatie oefenen

De presentatie wordt extra leven ingeblazen door demonstraties en shows die tijdens de woensdagmiddagen, weekenden en vakanties plaatsvinden. In de weekenden en op woensdagmiddagen geeft een Romeinse soldaat uitleg over zijn wapenrusting en voert hij samen met de kinderen de schildpadformatie uit. Tijdens de herfstvakantie en kerstvakantie staan respectievelijk de Bataafse Opstand en de Barbaren centraal. Er worden dan echte vechtdemonstraties gegeven waarin een Romein het opneemt tegen een Germaan.

In het onderwijsprogramma worden de leerlingen begeleid door een Romeinse onderofficier. Hij laat de leerlingen zich verkleden als Romeinse soldaten en neemt ze mee terug in de tijd. In het fort gaan de leerlingen in groepjes aan de slag met een speurtocht, waarbij ze met veel doe-opdrachten van alles te weten komen over het leven in een Romeins fort. Wanneer de opdrachten afgerond zijn, ontcijferen de leerlingen het wachtwoord waarmee ze toegang krijgen tot het militair oefenterrein. Daar test de onderofficier of ze geschikt zijn voor het Romeinse leger. Hij laat de leerlingen de schildpadformatie oefenen en leert ze met speren te werpen. Wanneer de training is volbracht ontvangen alle leerlingen een Romeins soldatendiploma en worden ze door de onderofficier weer teruggebracht naar het heden.

4

Een Romeinse onderofficier en zijn nieuwe rekruten. (Foto: Freddy Pesch)

INTRODUCÉ GRATIS MEE

Vrienden van het Legermuseum mogen in het vervolg – op vertoon van hun geldige Vriendenkaart – gratis één introducé meenemen, als zij het museum bezoeken.

Dit is een nieuwe faciliteit die het Legermuseum de Vrienden aanbiedt.

De regeling geldt ook voor speciale manifestaties en vernissages. Ze is dit voorjaar ingegaan.

Overigens liggen bij de ingangsbalie van het Legermuseum en in het restaurant 'Vriendenfolders', waarmee geïnteresseerde introducés zich na het bezoek desgewenst kunnen opgeven als donateur ...

'Soesterberg' stap dichterbij

door Hans van Lith (tekst en foto's)

5

Met het binnenrijden van een houwitser en een F16 in een tijdelijke dephangar, is 13 mei 2009 een volgende stap gezet op de weg naar het nieuwe defensiemuseum in Soesterberg in 2013.

Een honderdtal aanwezigen – onder wie vertegenwoordigers van krijgsmachtonderdelen, pers en diverse defensiemusea – kreeg een uiteenzetting over de verwezenlijking van de plannen en stelde nu met eigen ogen de fysieke voortgang van het project vast. Secretaris-generaal van Defensie Jeroen Sikkel memoreerde dat Soesterberg een historische plaats is, waar in 1913 de toenmalige militaire luchtvaartafdeling was opgericht.

Opening in 2013

Al jaren vormen de verzamelingen van Defensie een deel van ons cultureel erfgoed. Het publiek kan deze bekijken, maar met name de depotgebouwen voldoen niet meer aan de eisen. In 2006 viel het besluit zes krijgsmachtmusea organisatorisch samen te voegen en te komen tot een feitelijke samenvoeging van 'Delft' en 'Soesterberg'. De opzet is een krijgsmachtbreed tentoonstellingsaanbod, maar specifiek gericht op Landmacht en Luchtmacht. Defensie en Rijksgebouwendienst werken samen aan het veelomvattende pakket van eisen dat aan het samenvoegingsproject ten grondslag ligt. Projectleider Jolanda Laval haakte hierop in met het aangeven van het tijdpad. De aanvang van het project was in 2008, het projectplan ligt dit jaar op tafel, in 2010 vindt de aanbesteding plaats, in 2011 start de bouw en in 2013 wordt het museum geopend. Laval: "Wij willen het verhaal van Defensie vertellen, focussen op de betekenis voor de samenleving, waarbij ook de recente missies en de menselijke dimensie daarvan naar voren komen. Wij hopen op 200.000 bezoekers per jaar."

De 'commandanten' van de zes defensiemusea, v.l.n.r. Stan Klijnhout (directeur Marechausseemuseum), Harry de Bles (directeur Marinemuseum), Marjan Groen (directeur Mariniersmuseum), Kees Bolderman (commandant Bronbeek), Chris Ronteltap (directeur Legermuseum) en Jan Janssen (directeur Militaire Luchtvaart Museum).

Nederland in de Napoleontische oorlogen

1809: strijd op de flanken

door Ed Coumans

Nederland ofwel het Koninkrijk Holland raakt in 1809 verder verwickeld in de Napoleontische oorlogen. Op diverse fronten vecht het leger van koning Lodewijk Napoleon aan de zijde van de Fransen. Duitsland, Spanje, zelfs op eigen bodem moet een invasie worden afgeslagen. Toch zijn het slechts zijtone- len waar het Hollandse leger strijdt.

Op 10 april 1809 valt Oostenrijk buurland Beieren binnen, een bondgenoot van Frankrijk. Het is een gunstig moment volgens de Oostenrijkers, want een groot deel van het Franse leger strijdt in Spanje. Ze verwachten dat Napoleon onvoldoende troepen heeft om hun aanval af te slaan. De Habsburgse monarchie heeft zich bovendien verzekerd van Britse steun. Pruisen blijft echter neutraal. Tegelijk met de Oostenrijkse aanval zijn er in delen van Duitsland opstanden tegen de Franse bezetter. De Fransen slaan deze snel en bloedig neer. Daarbij krijgen ze onder meer steun van Hollandse eenheden. Sinds 1806 heeft het Koninkrijk Holland 12.000 militairen gelegerd in Duitsland als onderdeel van een Frans korps. Zo wordt een 5.000 man sterke Hollandse divisie onder luitenant-generaal Pierre Gratien op de rebellerende Pruisische officier Ferdinand von Schill afgestuurd. Pruisens neutraliteit zint deze majoor niet.

Straatgevecht in Stralsund

Von Schill maakt naam in de strijd tegen de Fransen in 1806 en 1807. Na de zware nederlaag tegen Napoleon in de dubbelslag

Portret van majoor Von Schill.
(Collectie Legermuseum)

bij Jena en Auerstädt stort het Pruisische leger in. Met enkele geslaagde raids is Von Schill een van de weinige officieren die zich weten te onderscheiden. Hij wordt beloond met het commando over een regiment huzaren en geniet in Berlijn een heldenstatus.

Zijn mannen volgen de majoor dan ook onmiddellijk als deze besluit de Fransen aan te vallen. Ofschoon ze weten dat dit de kriegsraad betekent. Op 28 april 1809 trekken ze Westfalen binnen, het koninkrijk van Napoleons broer Jerome. Von Schill hoopt dat zijn faam zal helpen bij het ontketenen van een opstand. Hij komt echter bedrogen uit. Het gehoopte oproer blijft uit.

Von Schills plannen vallen helemaal in het water door slecht nieuws uit het zuiden van Duitsland. Ondanks alle verwachtingen is Napoleon er in geslaagd razendsnel een nieuw leger in het veld te brengen: een verse lichterij dienstplichtigen rond een ervaren kader aangevuld met troepen van zijn Duitse vazalstaten. Hiermee werpt hij de Oostenrijkers terug langs de Donau en op 13 mei bezet hij Wenen.

De majoor besluit naar het noorden te trekken. Om van daaruit mogelijk te kunnen ontschepen naar Engeland of Zweden. Hij verjaagt op 24 mei de zwakke bezetting van Stralsund. Hier vindt hij een goede positie. De havenstad aan de Oostzee is goed te verdedigen. Door de omliggende moerassen is de stad slechts bereikbaar over drie smalle wegen.

Maar de Hollanders zitten Von Schill op de hielen. Versterkt met ongeveer 2.000 Denen sluiten ze op 31 mei Stralsund in. De Nederlandse bevelhebber Gratien besluit snel tot de aanval over te gaan en Von Schill niet verder kans te geven de stad in staat van verdediging te brengen.

De schattingen over hoeveel man Von Schill beschikt, lopen sterk uiteen: van 1.400 tot 6.000. Naast zijn Pruisische militairen hebben zich vele vrijwilligers aangesloten.

Daaronder zitten echter geen ervaren artilleristen. De majoor kan de zware vestingkanonnen dan ook niet effectief inzetten. Het artillerieduel wordt eenvoudig in Hollands voordeel beslist. Vervolgens trekt Gratien hoofdmacht door het moeras en weet zo de verdedigers te overrompelen. Aangevoerd door luitenant-generaal Carteret dringen de Hollanders snel de stad binnen. Een bloedig straatgevecht volgt, waarin zowel Carteret als Von Schill sneuvelen. “De strijd binnen Stralsund was kort, wild, moorddadig”, concludeert de historicus Bosscha. Von Schills troepen worden volledig verslagen. Maar belangrijker is het strategisch resultaat: het ontnemt de Britten een mogelijke basis om de Oostenrijkers te ondersteunen.

Inval in Zeeland

De Britse steun hebben de Oostenrijkers hard nodig. Hun veldheer aartshertog Karel weet eind mei Napoleon nog te verslaan bij Aspern-Essling. Maar op 6 juli slaat Napoleon terug. Bij Wagram boeken de Fransen een beslissende overwinning op de Oostenrijkers. Half juli sluiten de partijen een wapenstilstand.

Twee weken later komt Groot-Brittannië eindelijk in actie. Niet Noord-Duitsland maar de havensteden Vlissingen en Antwerpen zijn het doelwit. Voor de Britten vormen beide havens een bedreiging, omdat ze een mogelijke uitvalsbasis zijn voor een Franse invasie in Engeland. Napoleon verwacht een landing op de Nederlandse kust. Hij vraagt Lodewijk een 20.000 man sterk leger paraat te hebben. Zijn broer beschikt in Holland echter amper over de helft. Een groot deel van zijn leger is actief in Noord-Duitsland en een jaar eerder is een 3.000 man sterk legioen onder generaal Chassé op verzoek van de Franse keizer naar Spanje gestuurd. 28 juli verschijnt de Britse vloot voor de Zeeuwse kust. Aan boord 45.000 Britse militairen onder bevel van lord Chatham. De Hollandse bevelhebber in Zeeland luitenant-generaal Bruce beschikt over ruim 800 man. Daarnaast kent Vlissingen een Franse bezetting, want Napoleon heeft eerder deze havenstad van zijn broer ontfutseld. De Fransen beschikken over 6.000 man, maar

het gros is van een bedenkelijke kwaliteit. Bijvoorbeeld enkele compagnieën geworven onder Pruisische krijgsgevangenen, die ook onmiddellijk overlopen naar de Britten, of eenheden *déserteurs rentrés*.

Het is dan ook het Hollandse weer dat de meeste tegenstand biedt. Hierdoor mislukt een landing bij Cadzand. Meer succes is er op Walcheren. Eenmaal aan land rukken de Britten snel op. Veere capituleert op 1 augustus na een zwaar bombardement. Vervolgens wordt Vlissingen ingesloten. Op Zuid-Beveland volgt een tweede landing. Het eiland valt snel. Bruce beschikt hier slechts over enkele honderden militairen. Hij trekt zich terug op het laatste bolwerk fort Bath. Maar besluit dan het fort te verlaten en steekt over naar Bergen op Zoom. Zonder slag of stoot valt de vesting in Britse handen. Bruce wordt plichtsverzuim verweten en van zijn commando ontheven.

Lodewijk heeft een leger van 6.000 man geconcentreerd rond Bergen op Zoom. Hij mobiliseert onder andere douaniers en jachtopzieners. Ook poogt hij vrijwilligers te werven. Het Hollandse volk loopt echter niet warm. Zijn pogingen lopen op niets uit. Inmiddels wordt Vlissingen zwaar gebombardeerd vanaf zee en land. De Franse maarschalk Bernadotte neemt op 14 augustus op last van Napoleon het opperbevel van Lodewijk over. De keizer is duidelijk ontevreden met zijn broer. Een dag later valt Vlissingen. De weg naar Antwerpen ligt open. Chatham blijkt echter een weinig doortastend commandant. Ook kampt het

Bondgenoten. Een voltigeur van het 3e Hollandse Regiment infanterie van linie (links) en een muskietier van het Deense Regiment Oldenburg. (Collectie Legermuseum)

Engelse leger met een nieuwe vijand, malaria. Steeds meer Britten worden ziek. Half augustus is bijna een derde van de invasiemacht geveld. Deze verzwakking betekent dat oprukken naar het in allerijl versterkte Antwerpen onmogelijk is.

Herovering

Het Hollandse leger zit in de tussentijd niet stil. Zo besluit generaal Cort Heijligers fort Bath te heroveren. Een visser heeft op een doorwaadbare plek in het Kreekerak gewezen. Het is een gewaagde tocht. Op 4 september beslist de generaal ondanks een zwaar onweer toch over te steken. Wadend door modder en water, zelfs zwemmend bereiken ze het fort. Hier blinken de Engelsen echter uit in afwezigheid. Vanuit Bath slagen de Hollanders erin Zuid-Beveland te heroveren. De verzwakte Britten trekken zich terug op het eiland Walcheren. Hier breken ze alle vestingwerken grondig af en 25 december verlaat het laatste Britse eskader Zeeland. Ruim 100 Britten zijn gesneuveld, 4.000 gestorven door ziekte. Nog eens 12.000 man

worden ziek naar Engeland vervoerd.

De inval in Zeeland wordt voor de Britten een kostbare operatie zonder enig resultaat. Ook bondgenoot Oostenrijk profiteert er niet van, aldus de historicus Gunther Rothenberg: "... promised British support was too little and much too late." Het oorlogsmoede Oostenrijk gaat medio oktober akkoord met de ingrijpende Franse capitulatievoorwaarden. Uiteindelijk vallen er nog twee slachtoffers: het Britse kabinet treedt af en Lodewijk verliest zijn koninkrijk. Napoleon annexeert in 1810 heel Holland. Het Hollandse leger wordt geïntegreerd in het Franse, de dienstplicht ingevoerd. Zo gaat het land de volgende jaren een steeds hogere prijs voor de Napoleontische oorlogen betalen.

Literatuur

Bas, F. de, Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd, v.2

Bosscha, J., Neêrlands heldendaden te land, van de vroegste tijden af tot in onze dagen, v.3.I

Geerts, Gérard A., Samenwerking en confrontatie. De Frans-Nederlandse militaire betrekkingen, voornamelijk in de Franse tijd

Hoeven, Marco van der, Van de Weser tot de Weichsel. Het leger van het Koninkrijk Holland en de Duitse veldtochten van Napoleon 1806, 1807 en 1809

Kikkert, J.G., Koning van Holland. Louis Bonaparte 1778-1846

Rothenberg, Gunther E., The emperor's last victory. Napoleon and the battle of Wagram
Wüppermann, W.E.A., Nederland voor honderd jaren. 1795-1813

De overtocht van Cort Heijligers naar Bath, door Rochussen. (Collectie Legermuseum)

Kozakken in Nederland 1813-1814

Verwondering of bewondering?

door Louis Ph. Sloos

In de week van de geschiedenis organiseert het museum een kozakkenweekend. Op zaterdag 24 en zondag 25 oktober wordt het museum van de Franse overheersers bevrijd door kozakken. Het Collectie Informatie Centrum besteedt in deze periode met een minitentoonstelling aandacht aan de kozakkenobjecten uit de collectie (zie agenda).

In 1814 en 1815 verscheen in Nederland plotseling een stroom aan boeken, drukwerk en prenten over kozakken. Zoals bijvoorbeeld *De kozakken, of wat doet de schrik niet. Blijspel in één bedrijf*, een uitgave uit 1814 van E. Maaskamp, naar het Duits van L.A. Guehery. En in 1815 verscheen het werk *Pauliska, of het kosakken meisje, naar eene ware geschiedenis*. Ook dit betrof een vertaling uit het Duits, verzorgd door H. Moolenzyer en H. Moolenzyer jr.. Naast dit soort luchtige werkjes verscheen ook een historisch overzichtswerk over de kozakken. De Haarlemse uitgever F. Bohn bracht in 1814 *De geschiedenis der kozakken, van hunnen oorsprong af, tot op den tegenwoordigen tijd, met eene beschrijving van hunne inrigting en hunne woonplaatsen*. Het Duitse origineel was uit 1811 en geschreven door Carl von Plotho, een voormalig Russisch officier.

Voorhoede

Waarom verschenen deze boeken? Wat was er aan de hand? Het antwoord op die vragen laat zich mooi schetsen via een andere categorie boeken uit die tijd. Er verschenen ook allerlei werkjes over de aanwezigheid van de kozakken in Nederland. De titel van een anoniem drukwerkje van twee pagina's uit vermoedelijk 1814 luidt: *Op den intocht der kozakken binnen Boxtel, 12 december 1813*. En er verschenen prenten die voorstellingen laten zien als het 'Bivouak der kosakken buiten de Muiderpoort te Amsterdam op den 24sten van Slachtmaand 1813' (1814-1816) en 'De stad Deventer berend door de kosakken, en de kapitein der genie

Gevecht tussen Fransen en kozakken (onder andere voorgrond midden) bij Deventer, 1813-1814. W.E.A. Wüppermann, circa 1900. (Collectie Legermuseum)

gewond, op den 12den van Slachtmaand 1813' (1814-1816). Na Napoleons nederlaag in de slag bij Leipzig (16-19 oktober 1813), arriveerden enkele weken daarna de eerste Russische troepen in Nederland. De voorhoede bestond uit cavalerie op snelle kleine paarden die in het oosten van het land opdook. Dit waren de kozakken. Zij maakten deel uit van het leger onder de Zweedse kroonprins. Commandant van de kozakken was kolonel Leonin Alexandrowitsj Narischkin, een Russische prins. Hoewel deze prinselijke titel anders doet vermoeden, waren de kozakken ongeregelde troepen. Maar ze beschikten over uitstekende verkennings- en overrompelingstactieken. Volgens Anne Aalders, auteur van *Met geveld lans en losse teugel. Kozakken in Nederland 1813-1814* (2002) hadden de kozakken als speciale opdracht Nederland te verkennen met het oog op een eventuele invasie. Was die uitvoerbaar en waar lagen strategisch gezien de beste kansen? De hoofdmacht van prins Narischkin bestond uit ongeveer 1.200 kozakken, die omstreeks 18 november 1813 op Nederlands grondgebied arriveerden om in Heemse, bij het Overijsselse Hardenberg, het eerste kozakkenkampement in Nederland op te zetten.

De kozakken kwamen overigens niet als bezetters van Nederland, zoals de titels van voornoemde prenten misschien suggereren. Hun rol blijkt mooi uit de titel van de prent: 'Het verbranden der boeren-woningen door de Franschen, en het aanrukken der kosakken over den IJssel bij Deventer op den 16den van Slachtmaand 1813' (1814-1816). De kozakken achtervolgden de Fransen al sinds hun nederlaag in Rusland. De eveneens uit het Duits vertaalde titel *Napoleons kreeftengang, of papieren door eene kosaken patrouille opgevangen* (1814) spreekt wat dit betreft boekdelen. Dat de kozakken de Fransen al enkele jaren achterna zaten, blijkt uit het

Een penning geslagen in 1863 ter gelegenheid van de herdenking van de aankomst van de kozakken te Utrecht in 1813. (Collectie Legermuseum)

Een Russische Keizerlijke Kozak (midden). Handgekleurde kopergravure van Stöttrup. Plaat XIII in: Fr.L. von Köller, *Uniformzeichnung der vorzüglichsten Europäischen Truppen* (1802). (Collectie Legermuseum)

feit dat de meeste werken die in de jaren 1814-1815 in Nederland zijn verschenen uit het Duits werden vertaald. In Duitsland hadden ze al kennisgemaakt met de kozakken en dat leidde tot dezelfde verwondering met bijbehorende publicatiestroom.

Bevrijders

Vanwaar deze verwondering, of was het bewondering? Toen de kozakken kwamen verlieten de Fransen Nederland al en veroorzaakten daarbij veel vernielingen en schade. Grof geweld en zelfs moordpartijen werden hierbij niet geschuwd. De dubbelzinnige titel van het boek *Woerden in slagtaande 1813* (1814) is duidelijk genoeg. De kozakken kwamen dus op een heel gelegen moment. Als ze niet konden worden gezien als de bevrijders van het Franse juk, dan wel van de ellende die de Fransen op hun vlucht aanrichtten.

Er doen overigens wel allerlei verhalen de ronde over misdragingen waaraan de kozakken zich op hun beurt zouden hebben schuldig gemaakt. Een 'ooggetuigeverslag' uit het Brabantse Oosterhout luidt: "Het was in de winter van 1813, toen op een bitterkoude avond begin december een hele troep Kozakken uit het land van Altena over de Veerseweg in Oosterhout kwam. (...) Het waren verschrikkelijke, goddeloze kerels; alle meisjes waren in kasten opgesloten en onder de bedstee verborgen, omdat iedereen bang was dat ze anders door die wilden zouden worden meegenomen. Onder de Lindeboom en daar achter de Slotjes en op de Heuvel hadden ze grote vuren gemaakt en zaten of lagen er rond, terwijl ze heel de nacht door liedjes zongen in 'n soort koeterwaals. Het waren zeer angstige nachten en dagen, maar zij waren, met de Pruisen, onze bevrijders die de Franse

bezitters over de Belgische grenzen dreven. Op de Vurhaai hebben ze nog al huisgehouden en vele vrouwen en meisjes mishandeld. De boeren moesten maar spek bakken en spekpannekoeken – ze waren gek op spek – hoe vetter hoe liever. Als zo'n troepje op stap was en op een boerenerf kwam, dan riepen de mannen al uit de verte: 'Boeroedski! ...sss...sss...!' waarmee ze bedoelden: laat het spek in de pan maar sissen. Het gesmolten vet slurpten ze zomaar met de pollepel uit de pan. Traan en olie dronken ze als water; zelfs vetkaarsen aten ze uit de vuist op en die vonden ze nog lekkerder dan de kinderen hun zuurstok. In de herbergen bestelden ze brandewijn met emmers tegelijk, waaruit een heel troepje zijn veldflessen vulde. Kruiken jenever zetten ze zo aan de mond met de uitroep 'Wodka, Wodka!' De hooischuren werden leeggehaald en haver en stro in beslag genomen. 'Czaar!' riepen ze dan bij het wegrijden; daar bedoelden ze dan mee dat de Koning het wel voor hen zou betalen."

Deze tekst zal ongetwijfeld een kern van waarheid bevatten, maar dit verhaal is gebaseerd op de herinneringen van een inwoner van Oosterhout, opgetekend in 1974, toen de verteller 89 jaar oud was. Hij had het verhaal weer van zijn oma, die ook mooi kon vertellen over Roodkapje en Assepoester.

Zeldzaam boekje

De impact van de komst van de kozakken naar Nederland en hun rol blijkt waarschijnlijk nog het beste uit een heel klein boekje. Het Legermuseum verwierf vorig jaar een exemplaar van dit zeer zeldzame *Hulpboekje om de Russen en kosakken goed te verstaan: in het Hollandsch en Russisch, naar de Hollandsche uitspraak gesteld*, eveneens een uitgave van E. Maaskamp, vermoedelijk uit 1814. Dit is het meest opmerkelijke eigentijdse boekje over dit onderwerp. Het suggereert bovendien een compleet andere omgang met de kozakken dan het verhaal hiervoor. Het werkje bevat op elk blad in de linker kolom het Nederlandse woord of de Nederlandse uitdrukking of zin en in de rechter kolom de Russische vertaling, die fonetisch is weergegeven. De inhoud loopt sterk uiteen maar een grote afzonderlijke rubriek wordt uiteraard gevormd door militaire termen. Wat daarnaast opvalt is de gebiedende wijs.

In 1813 waren in Amsterdam, Groningen, Leeuwarden en Zwolle al 'Hollandsch-Russische' en 'Russisch-Hollandsche' woordenboekjes verschenen, zij het dat deze in de titel niet expliciet naar de kozakken verwijzen.

(22)		(23)	
Zoo als het u belieft	Kak wom ugodno	Van waar komt gij?	Orkuda ivi idete?
Zeer gaarne	Is wolte	Wat belieft u te drinken?	Tschono wam ugodno pit?
Gij hebt gelijk	Waschda prawda	Wash de tafel af.	Witfohisti stoll
Belieft het u, te gaan	Ugodno li guliat?	Wilt gij drinken?	Is wolte li wi pit?
Ga slapen! [wandelen?]	Padi spat	Witte of roode wijn?	Belago ili krasnago win?
Kom hier!	Padi sjudin	Ik drink liever roode	Ja latsche piu krasmoe
Roep de Bedienden!	Klik ma Tschelowaka	Aanfonds	Sei tschasla
Wat belieft u?	Tschto wam ugodno?	Verftaat gij mij?	Rosini pomieczij?
Mijn vriend! wijs ons den weg	Drug moi pokaschi nam Darogu	Het is warm	Jeileh
Gant regt uit	Paditte priamo?	Het is koud	Schlimo
Ik ga met u	Ja poidu swami	Komt binnen	Potim waspanni
Weest zoo goed	Poschaluite	Ik dank u	Dan jespanni
Verftaat gij Russisch	Rasmehete li wi pa Ruhszki?	Waar is de Snuiter?	Gda tschizpi?
Zeer weinig	Ohschen mahla	Licht mij uit	Rasden ay menja
Waar is de Waard?	Gda Chosjain?	Het is daar geheel zeker	Jest konetschno
Hij is niet te huis.	Eys domu nit	Niet met al niers	Ni kak wat
Wat belieft u te eeten?	Tschto wam ugodno kuschat?	Waar woont gij?	Golewasisch dom?
Wilt gij met mij spijzen?	Ne is wolte li fi mnojo otobadat?	Is het ver van hier?	Daleko li jefehstichidur?
Laat spoedig de tafel dekken	Weli poskorete na kribat in Stoll	Digt bij	Wesma blisko
		Waar heen zoo haasig?	Kuda wiatkoropites?
		Ik ga naar huis?	Ja idu domoi
		Wie zend u hier?	Kato te Gpostal?
		Waar is de Huishoer?	Gda Hospodin
		Wat is her?	Tschto onof zoro fac?

Fragment uit het *Hulpboekje om de Russen en kosakken goed te verstaan: in het Hollandsch en Russisch, naar de Hollandsche uitspraak gesteld* (1814). (Collectie Legermuseum)

De loden soldaatjes van Mezger

door Hans van Lith

De waarde van een museumstuk wordt niet alleen bepaald door het object zelf, maar ook door het verhaal erachter. Zoals bij de collectie loden soldaatjes van de Nederlandse Lichte Brigade, onder meer te zien op de tentoonstellingen over de Eerste Wereldoorlog en over Dappere Dieren. Al voor 1940 schonk de – inmiddels overleden – oud-militair Chris Metzger een deel van zijn aanzienlijke verzameling aan het Legermuseum en een deel aan de KMA.

Zijn zoon Willem Mezger (80), gepensioneerd luitenant-kolonel en Vriend van het Legermuseum vertelt: “Mijn vader ging in 1897 vrijwillig in militaire dienst bij het Instructie Bataljon in Kampen. Een jaar later, hij was toen nog maar zeventien, werd hij als sergeant-titulair geplaatst bij het 5e Regiment Infanterie in Amersfoort. Na een voorbereidingscursus voor officier te Amersfoort ging hij naar de ‘Hoofdcursus’ in Kampen, met de mogelijkheid tot officier op te klimmen.” Het liep anders. Mezger zei het militaire leven in 1906 vaarwel en vertrok naar Nederlands-Indië. In de cultures klom hij op tot hoofdadministrateur op de onderneming Dolok Ilir van de H.V.A.. Vader Chris had grote belangstelling voor Napoleon. Bezat talrijke boeken over hem en dozen vol loden soldaatjes die hij soms op tafels opstelde om slagen en opstellingen na te spelen.

Die soldaatjes goot hij zelf. In de tijd dat zijn collega’s op de sociëteit hun borrel dronken, zat hij thuis en goot soldaatjes. Ook de gipsen mallen maakte hij groten-

deels zelf. Behalve de hoofden, want die bestelde hij in Engeland. Daarna werkte hij ze minutieus af en beschilderde ze in de juiste kleuren. Later maakte hij niet alleen Napoleontische figuren, maar ook andere, zoals de Nederlandse Lichte Brigade. Zijn collectie groeide tot 2.000 à 3.000 stuks. Na terugkeer in Nederland gaf hij onder meer de Lichte Brigade aan het Legermuseum in Leiden.

Militaire familie

Het militaire zit bij de familie ‘in de genen’, zegt zoon Willem. Zijn twee oudere broers Johan en Jan dienden actief in de meidagen van 1940. De verteller zelf vertrok na 1945 – samen met broer Jan – als militair naar Indië.

Na zijn repatriëring vroeg de jonge Willem Mezger zich af wat hij moest doen. Opgelucht: “Gelukkig kwam toen Korea en kon ik daarheen.” Hij werd gewond, lag maanden in een hospitaal in Japan en ging vervolgens weer naar Korea. Opnieuw in Nederland bleef hij militair en klom op tot overste bij de cavalerie.

Vriend Willem Mezger. Ook nog steeds vrijwilliger bij het Cavalieriemuseum. (Foto: archief Mezger)

Anno 2009 is hij nog steeds een gewaardeerd vrijwilliger bij het Cavalieriemuseum in Amersfoort. Ook zijn zoon koos weer voor een officierscarrière en zit nu bij de NAVO in Spanje.

GESCHIEDENIS ‘ECHTE’ EN LODEN LICHT BRIGADE

Gebaseerd op ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog werd in 1924 een snel verplaatsbare Lichte Brigade opgericht, met een brigadestaf, een regiment wielrijders, twee regimenten huzaren en het Korps Rijdende Artillerie (de Gele Ridders). Commandant was generaal-majoor J.M. Benteijn (tevens inspecteur van de cavalerie). De staf werd gevestigd in Den Haag. In 1933 kwam de ‘oorlogsorganisatie’ van het leger tot stand. Vier legerkorpsen van elk twee divisies zouden dan actief worden. De Lichte Brigade en drie infanterieregimenten kregen de

sterkte van twee derde divisie.

Bij de Duitse inval op 10 mei 1940 bevond de (inmiddels) Lichte Divisie – onder commando van generaal-majoor H.F.M. van Voorst tot Voorst – zich ruwweg tussen Tilburg en Eindhoven. Na de capitulatie viel het doek voor de Lichte Divisie.

Museumopstelling

De brigade ‘in lood’ werd voor het eerst getoond in 1963 in een vitrine van een zaal van het Pesthuis in Leiden. De opstelling was toegevoegd aan de historische collectie van de Gele Ridders die in mei

1963 door prins Bernhard voor het publiek werd geopend. De vitrine beeldde de inspectie uit door koningin Wilhelmina en haar militaire gevolg in 1924. Frans Smits, Museaal Attaché van het Legermuseum, vertelt enthousiast hoe minutieus de figuren waren gegroepeerd: “De huzaren en ridders droegen hun kolbak of berenmutsen. Op sommige paarden zag je nieuwe lewismitrailleurs M.20 die in 1920 waren ingevoerd. Er stonden keukenwagens, munitiewagens en stukken geschut opgesteld. Eén in de gereedstand om te vuren, andere hadden net gevuurd en dat zag je

Pantserwagens snellen als ruiters vooruit

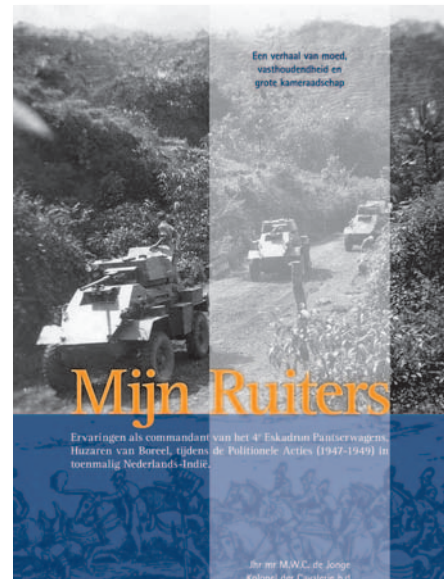
door Hans Buurman

Ook al verruilde de huzaar het paard voor een gemotoriseerd voertuig, veel van zijn taken zijn nog steeds hetzelfde. Bijvoorbeeld het verkennen van het terrein en het ondersteunen van de eigen troepen. Zo ook bij het regiment Huzaren van Boreel. Het boek *Mijn ruiters* van kolonel der Cavalerie b.d. De Jonge beschrijft de belevenissen van het 4e Eskadron Pantserwagens van dit regiment in de periode 1947-1949.

De Jonge begint zijn boek eerder: tijdens de Tweede Wereldoorlog op Sumatra, waar de auteur al vocht tegen de Japanners. Na de capitulatie van Japan keerde hij terug naar Nederland en kreeg daar het commando over het 4e Eskadron Pantserwagens. Van oorsprong zouden de gevechtswagens bemand worden door oorlogsvrijwilligers, maar uiteindelijk bleken er niet genoeg OVW'ers te zijn en werden dienstplichtigen als bemanning ingezet. Met hen zou De Jonge in maart 1947 op Java aankomen.

Het eskadron werd na maanden training in juli 1947 voor het eerst ingezet tijdens de Eerste Politionele Actie. Als onderdeel van de V-brigade ondersteunde het eskadron infanterie-eenheden tijdens de opmars. Ook tijdens de Tweede Politionele Actie werd de eenheid ingezet.

Pas in februari 1950 zouden de dienstplichtige huzaren weer richting Nederland vertrekken, vijftien doden achterlatend. Het eskadron is een van de meest gedecoreerde eenheden, maar moest daar een hoge prijs voor betalen. Met het verlies van een vijfde van de sterkte had het eskadron een relatief groot aantal gesneuvelden. De angsten van de Nederlandse soldaten in Indië worden in het boek goed weergegeven. Het handelen en het dagelijkse leven van die soldaten komen ook ruim aan bod. De auteur is al op hoge leef-

tijd en heeft het boek pas onlangs voltooid, ondanks dat tijdsverschil (1950-2009) is het boek heel leesbaar. De uitgave is ook goed geïllustreerd. Naast de gebruikelijke dienstfoto's ook veel persoonlijke kiekjes, ervaringen uit het verleden van een krijgsmachtman. Goed dat een dergelijk boek wordt uitgegeven, met herinneringen en belevenissen van een lid van een slinkende groep veteranen.

Mijn ruiters. Ervaringen als commandant van het 4e Eskadron Pantserwagens, Huzaren van Boreel, tijdens de Politionele Acties (1947-1949) in toenmalig Nederlands-Indië, M.W.C. de Jonge, Zierikzee 2008, 338 blz., ISBN 978-90-813542-1-9, prijs 26,50 euro.

De Lichte Brigade in lood. (Foto's: Caspar van Bruggen)

omdat de lopen teruggelopen waren. Weer andere werden net geladen. Verder was er een kaartentafel, een waarnemingspost en een postduivenpost. Alles klaar voor inspectie! Koningin Wilhelmina, in amazonezit te paard, droeg een bijna veldgrijze

robe en werd begeleid door hoge officieren en hoffunctionarissen. Het was heel kleurrijk! Deze opstelling van Mezger is nog compleet aanwezig en in goede conditie." Bij de reactivering van de Gele Ridders

ging de collectie naar hun nieuwe onderkomen met korpsmuseum in Arnhem. De Lichte Brigade bleef in Delft.

Met dank aan Frans Smits.

Harskamp: museum dankzij een gewe

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Aan de invoering van het geweer M95 in 1895 dankt het dorp Harskamp een heel infanterieschietkamp en indirect het Museumpark Harskamp. Gevarieerde collecties verspreid over verschillende gebouwen brengen de historie van het schietkamp zelf en een aantal infanterieonderdelen tot leven. Jaarlijks komen ongeveer 15.000 bezoekers kijken, vertelt museummanager Piet van Woerkum.

Voor het verdragende geweer M95 was destijds geen schietbaan beschikbaar. Daarom kocht de Nederlandse overheid bij het dorp Harskamp een stuk bos en hei om een infanterieschietkamp te vestigen. 1 september 1898 geldt als officiële openingsdatum en begin 1899 vonden de eerste schietoefeningen plaats. Het kamp groeide, er kwamen installaties om de schietschijven beweegbaar te maken en een smalspoor om deze van en naar de opbergloodsen te vervoeren. Het dorp maakte eveneens een grote ontwikkeling door, want het personeel en hun gezinnen moesten ergens wonen. Dan zie je ook al vlog een bakker, een slager, een kruidenier, een kerk en een café verschijnen.

Eerste Wereldoorlog

Talrijke onderdelen kwamen in Harskamp schieten. Per trein naar Ede of

Stroe en vandaar anderhalf tot drie uur marcheren naar het kamp via rulle zandpaden. Ze werden gehuisvest in tentenkampen. Het militair tehuis Koningin Wilhelmina zorgde voor vertier en al gauw kreeg het infanterieschietkamp ook een wachtgebouw. Bij de mobilisatie van 1914 verschenen de eerste barakken. Het leven was primitief, en verveling en ontevredenheid sloegen toe. Dat leidde in 1918 zelfs tot relletjes die met harde hand werden neergeslagen.

Bezuinigingen op de defensie na de Eerste Wereldoorlog veroorzaakten een rustige periode voor het schietkamp. Naast de infanterie kwamen ook andere wapens en dienstvakken oefenen. Het smalspoor werd uitgebreid tot meer dan 40 kilometer en tevens gebruikt voor materiaaltransport binnen het kamp en naar het dorp. Werden de lorries eerst door de militairen of door paarden getrokken, in 1927 kwamen twee motorlocomotieven in dienst.

Met de opkomst van Hitler nam de bedrijvigheid in Harskamp toe. Er kwam een handgranatenbaan, er kon met zware mitrailleurs en mortieren geoefend worden en zelfs met luchtdoelmitrailleurs. Een vliegtuigje – dat op het infanterieschietkamp een eigen start- en landingsbaan had – trok daartoe een doelwit achter zich aan.

SS-gevangenen

Na de Duitse inval in mei 1940 nam de Wehrmacht Harskamp over. Behalve als oefenkamp werd het gebruikt als doelgebied voor artillerieopstellingen in de omgeving. Het smalspoor verdween richting heimat. Na de bevrijding werd het kamp gebruikt om Nederlandse SS'ers gevangen te zetten.

Aandacht voor de recentere missies van de krijgsmacht.

Eerst onder bewaking van de Canadezen, later onder de Nederlanders. Niet altijd even vriendelijk ... In de Koude Oorlog kreeg het infanterieschietkamp zijn oude bestemming terug. Tot op de dag van vandaag werken Nederlandse militairen hier aan het verbeteren van hun schietvaardigheid, daarbij gebruikmakend van de nieuwste technieken, zoals nachtkijkers en simulators. De oude gevechtsbaan werd vernieuwd en voorzien van een commandotoren en drie automatische mitrailleurposten. Er is een dorp gebouwd voor straatgevechten en de voertuigen van de pantserinfanterie kregen een eigen oefenbaan. Op 6 april 1984 stelde de toenmalige bevelhebber landstrijdkrachten luitenant-generaal J.G. Roos het gerenoveerde complex in gebruik. De geboden trainingen zijn nu van een ander karakter dan vroeger, vertelt Van Woerkum. Het gaat nu om *train as you fight*, ofwel oefen zo veel mogelijk in natuurgetrouwe omstandigheden.

Infanteriemuseum

Bijna logisch dat actieve en oud-militairen op een dag (in 1978) begonnen met een verzameling over de geschiedenis van het infanterieschietkamp. Gesteund door een enthousiaste commandant, luitenant-kolonel C. Volkens richtten zij een gebouwtje in met foto's en historische voorwerpen. Incidenteel werden andere militairen en familieleden rondgeleid. De museale doorbraak kwam in 1995 toen vier infanterieregimenten – Oranje Gelderland, Johan Willem Friso, Menno van

De levensgrote opstelling van het tentenkamp: het onderkomen van de militairen die de Harskamp bezochten rond 1900.

Bezoekers maken een rit met de smalspoortrein van het museum. De voertuigen behoren tot de reguliere buitenopstelling.

Coehoorn en Chassé – werden opgeheven. De bevelhebber landstrijdkrachten, luitenant-generaal H.A. Couzy bepaalde dat in Harskamp – een historische plek – een infanteriemuseum moest komen. De traditiekamers en de vaandels van de vier regimenten werden naar hier overgebracht. De geschiedkundige collectie van het vroegere Regiment Wielrijders uit Den Bosch werd eraan toegevoegd. Het monument voor de gevallen wielrijders in 1940 werd in Harskamp nagebouwd en jarenlang gebruikt voor de meiherdenkingen. Piet van Woerkum werd aangesteld als professioneel museummanager. Nog in 1995 werd het nu veel ruimer gehuisveste museum geopend. Later werd de verzameling van de Nationale Reserve op het museumterrein ondergebracht en keerde zelfs een deel van het oude smalspoor terug.

Toegang verbeterd

Rond 2001 kreeg het museumcomplex zijn huidige ingang. Dat kon omdat de toegangspoort van het ISK Harskamp – die tot dat moment op deze plek lag – werd verplaatst. Een grote verbetering! Aan de overkant van de verkeersweg legde Defensie een ruime parkeerplaats aan. Het oude wachtgebouw werd vervolgens bij het museumcomplex gevoegd en er kwam een hek om het expositieterrein. Met het nodige ceremonieel werd in 2004 het 'Museumpark Harskamp' ingewijd. 'Park' is zeker niet te veel gezegd, want de gebouwen liggen in een parkachtig

gedeelte van het kazerneterrein, compleet met vijver. Elk jaar wordt in de openlucht een militair museumweekend georganiseerd, met re-enactmentgroepen en attracties voor zowel ouderen als kinderen.

Van Woerkum legt uit dat over een nieuwe aanpak met andere uitgangspunten wordt nagedacht, zeker nu twee regimenten weer zijn opgericht.

Waarschijnlijk zullen de geschiedenis van dé infanterie in het algemeen en het belang van de huidige (missie)taken daarbij een rol spelen.

Collecties

De collecties zijn over verschillende gebouwen verspreid. In de expositie over het infanterieschietkamp zelf staat – levensgroot – een legeringstent van rond 1900. Wegens de nauwe verbondenheid met het dorp, is ook een diorama op ware grootte te zien van café Van Minnen, waar de militairen rond de eeuwwisseling menige borrel soldaat maakten. Leerzaam is een vitrine met explosief 'oorlogstuig', als waarschuwing voor kinderen. Afblijven! Levensgevaarlijk! De infanteriecollectie in het tweede gebouw begint bij prins Maurits met zijn nieuwe exercitie en brengt verschillende episoden in herinnering, zoals de overtocht van de Berezina mede mogelijk gemaakt door Nederlandse genisten, de belegering van de citadel van Antwerpen tijdens de Belgische opstand, het KNIL, Korea en ten slotte Libanon. Daartussen poppen met uniformen uit diverse jaren. In het parkgedeelte staan allerlei infanterievoertuigen en wapens en ligt een herlegd stuk van het oude smalspoorlijntje. Het materieel is gedeeltelijk van militaire oorsprong, zoals een locomotiefje van het luchtmachtcomplex in Alphen (Noord-Brabant) en enkele munitiewagentjes. De laatste aanwinst – een Duitse smalspoor Brigade-stoomlocomotief uit de Eerste Wereldoorlog – vraagt nog veel gesleutel voor zij weer toonbaar is! Een bescheiden expositie van oude foto's, modellen, en werktuigen vertelt de

geschiedenis van het militaire smalspoor. Confronterend is de vernielde auto, slachtoffer van een landmijn, voor het Natres- en Wielrijdersgebouw. Hij verwijst naar een eerdere expositie over landmijnen. Het Regiment Wielrijders komt binnen tot leven met een wielrijderskolonne van loden soldaatjes, een maquette van de Isabellakazerne in Den Bosch, uitrustingsstukken, een militaire fiets en enkele poppen in uniform. Alles wordt enthousiast toegelicht door Jan van Leeuwen (92!) die zelf bij het Regiment Wielrijders diende. Hier vinden we ook de geschiedenis van de Nationale Reserve, opgericht in 1948, maar met wortels in de vroegere rijksschutterijen (1815-1907) en de Vrijwillige Landstormkorpsen (1914-1940). In de oude wacht ten slotte is de museumwinkel ondergebracht.

Het museumpark (Otterloseweg 5, 6732 BR Harskamp) is open op werkdagen van 13.00 tot 16.00 uur. Bussen rijden van en naar Arnhem en Ede. In het toeristisch aanbod van de Veluwe neemt het thans een niet meer weg te denken plaats in. Aanbevolen!

Meer weten?

Website www.museumparkharskamp.nl of telefoon (0318) 45 44 92.

Een soldaat van het Regiment Wielrijders.

Koude Oorlog bezien

Mix van afscheid en vasthouden

door Hans van Lith

Bij de opening van de tentoonstelling *Kerkhof van de Koude Oorlog* van fotograaf Martin Roemers op 23 april, schetste Ko Colijn, bijzonder hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, redacteur van *Vrij Nederland* en senior onderzoeker aan het Instituut Clingendaal, hoe wij nu tegen deze periode aankijken.

De Koude Oorlog is voorbij, maar niet uit de herinnering verdwenen. Sterker nog, hij heeft er een vaste plaats in gekregen. De meesten van ons zijn er immers mee opgegroeid of ze zijn erdoor gevormd. Dat verdwijnt niet zomaar. “Onwillekeurig is het de lens waardoor ik de wereldpolitiek van nu nog steeds probeer te ordenen en te begrijpen”, aldus Colijn. De kreet ‘een nieuwe Koude Oorlog?’ wordt zelfs weer als begrip gehanteerd indien het ergens mis dreigt te gaan: Georgië of de reactie van het Kremlin op het Amerikaanse antiraketschild. Toch zijn we met die Koude Oorlog zo vertrouwd, dat wij hem een beetje in ons hart lijken te sluiten. Een soort culturele omhelzing nu de scherpe kantjes eraf zijn, nostalgie zelfs. Colijn citeert het nogal doemdenkende *Bulletin of Atomic Scientists* dat enkele jaren geleden schreef over een ‘psychologisch-cultureel proces dat een geheimzinnige mix lijkt te zijn van afscheid en vasthouden, van waarheid verdringen en koesteren, van oude dreiging verlossen uit het dwangmatige denken van die jaren, maar met nieuwe beelden (die de Koude Oorlog) wel degelijk erkennen en behoeden voor definitief vergeten’.

Geliefde bom

Zelfs over de atoombom – het icoon van de Koude Oorlog – wordt met een zekere vertedering geschreven. Het is langzamerhand een museumstuk geworden en de primaire angst lijkt verdwenen. In Amerika zien we dat er opvallend veel over wordt geschilderd en gefotografeerd. De paddenstoel is geromantiseerd terug te vinden op slaapkamerbehang. Colijn noemt het ‘bijna pervers’. Je kunt voor 2.750 dollar een week volledig verzorgd relaxen op het atol Bikini en diepzeeduiken tussen de wrakken die in 1946 bij de atoomproeven de zeebodem bezaaiden. Er wordt actie gevoerd om Bikini tot UNESCO-werelderfgoed te verklaren, evenals de lanceerbunkers van de Titan- en Minuteman-atoomraketten van de VS. “De kathedraal van de Koude Oorlog”, aldus Colijn.

De cirkel lijkt rond. De eerste jaren van de Koude Oorlog was de bom ook eerder geliefd dan gevreesd. De economie geloofde in een heuse uranium-boom. Elke bedrijfstak, elke reclame-man leende de kracht, de verblinding en de flits van het moderne wondermiddel.

Colijn wijst erop dat we ons nu nog steeds in de fase van het afscheid van de Koude Oorlog bevinden. Dit afscheid laat de geschiedenis in zijn waarde, zoals de foto’s van Martin Roemers tonen.

Ko Colijn houdt zijn betoog over de Koude Oorlog tijdens de opening van de tentoonstelling. (Foto: Johannes Vinke)

Onderzoeken hebben uitgewezen dat de gemiddelde mens de Koude Oorlog niet eens als een onprettige tijd ervoer. We dachten dat de kans op een atoomoorlog klein was en dat we die onder de trap met ons voedselpakket wel zouden overleven. We hadden alles aardig onder controle, meenden we. Nu – en zeker na ‘9/11’ – voelen we dat anders. De grotere kans op een ‘klein’ ongeluk, een aanslag in de metro, vrezen we meer dan destijds de kleine kans op een botsing tussen nucleaire supermachten.

Toch was die Koude Oorlog wel degelijk akelig en gevaarlijk, stelt Colijn. Ook in die periode werd oorlog gevoerd, werden dictaturen gevestigd, vond genocide plaats. Eén geluk: 50 jaar géén oorlog in Europa. Maar na de val van de Muur ging het op de Balkan weer mis. “De Koude Oorlog als pauze in de strijd tussen de grote mogendheden. Maar”, besluit Colijn, “misschien hebben we toch iets heel belangrijks geleerd, namelijk hoe je je kunt beheersen, hoe je een oorlog kunt vermijden, hoe je met je vijand kunt leren leven, ja hoe je zelfs aan wapenbeheersing kunt doen en zonder bloedvergieten een Muur kunt afbreken.”

Schenken aan het museum

door Hans van Lith

Wat moet er met je verzameling gebeuren te zijner tijd? Een bekende vraag! ‘Te zijner tijd’ is dan vaak de verzachtende uitdrukking voor het moment dat de familie na het overlijden van de collectioneur, de nalatenschap mag opruimen. Het antwoord kan variëren van het onwaarschijnlijke ‘zet maar bij het grof vuil’ – waardoor soms waardevol erfgoed verloren gaat – tot ‘verkopen’ of ‘geef maar aan een museum’.

Al gauw komen het Legermuseum in Delft of de historische verzamelingen van cavalerie, infanterie, genie of artillerie in beeld (even los van het Marinemuseum en het Militaire Luchtvaart Museum). Een goed idee, maar

Vroeger vonden medewerkers van het museum 's morgens soms een volle plunjezak aan het hek hangen of belde de receptie dat iemand 'een doos troep' had afgegeven. Dat was geen oplossing. "Als professionele organisatie moet je kritisch selecteren. Aanbiedingen aan de poort worden dan ook niet meer geaccepteerd", zegt Directeur Collecties Dirk Staat.

Aanmelden verzameling

Dat heeft onder meer te maken met de overgang van een bedrijfsmuseum dat volledigheid nastreefde, naar een publieksmuseum dat biografisch en journalistiek is en waar 'het verhaal' een belangrijke rol speelt. Staat: "Een geweer in perfecte staat is prachtig, maar een minder mooi exemplaar van de Grebbeberg in 1940 krijgt de voorkeur. Daarnaast veroorzaakt het zonder meer aannemen van zaken, enorme voorraden van dingen die je al hebt."

Wie nu iets wil schenken (dat kan natuurlijk ook bij leven) wordt verzocht zich tevoren te melden. De aanbieder krijgt een formulier om de voorwerpen op te geven. Een conservator komt dan kijken of de beoogde gift een mooie aanvulling van de collectie kan zijn.

Aanvaarden objecten

Hij maakt een Voorstel Verwerving Voorwerpen, met een beschrijving van de aanbieding en waarom die waardevol is voor de rijkscollectie. Daaronder komen de handtekeningen van twee collega's, die het met hem eens zijn en vervolgens neemt de Directeur Collecties een beslissing. "We zijn momenteel heel terughoudend in het aanvaarden", zegt Staat, wijzend op de nieuwe museumpolitiek, de ruimteproblemen en de naderende verhuizing. "In feite hebben we een acquisitiestop. We accepteren alleen nog dingen die zó bijzonder of zeldzaam zijn, dat je ze echt niet kunt laten lopen én verder alles over de moderne inzet van Nederlandse troepen in uitzendgebieden. Contemporaine geschiedenis is belangrijk!"

Wegens het beperkte budget ontvangt het museum de voorwerpen het liefst gratis. Iemand die een héél kostbaar object aan het museum wil geven, kan een 'fiscale schenking' overwegen. Van de Belastingdienst mag iemand jaarlijks maar tot een bepaalde waarde onbelast weggeven. Daarboven is schenkings-

recht verschuldigd. Door de waarde van een zeer kostbaar voorwerp – bij de schenking – over een aantal jaren uit te smeren, blijft de gever onder het belastbare bedrag. Als iemand alleen wil verkopen wordt bij bijzonder interessante objecten soms de portemonnee getrokken.

Andere musea

Zonder meerwaarde voor 'Delft', kan een voorwerp nog wel interessant zijn voor andere historische verzamelingen bij de Koninklijke Landmacht of musea binnen Defensie. Dan krijgt de aanbieder de tip in die richting verder te gaan. Het Legermuseum zelf zoekt niet en verdeelt ook geen giften onder musea. Te tijdrovend!

Er is natuurlijk ook markt voor militaria en de eigenaar kan zijn verzameling te koop aanbieden.

Als een collectie maar enkele interessante voorwerpen bevat en de verzamelaar zegt niettemin: 'alles of niets', is het Legermuseum principieel. De gewenste stukken graag en anders niets! Vrijwel nooit worden verzamelingen onder voorwaarden geaccepteerd.

Opname in collectie

Het geschonken object wordt precies beschreven, van een nummer voorzien, gefotografeerd en opgenomen in de collectiedatabank. Vervolgens gaat het naar de tentoonstelling, wordt het opgeborgen in het depot of aan een ander museum in bruikleen gegeven.

Verzamelaars zijn soms bang dat de stukken uit hun collectie worden verkocht om de museumkas te spekken. In beginsel gebeurt dat niet met objecten uit rijkscollecties. Is iets echt overcompleet en de kwaliteit van de collectie gebaat bij afstoting, dan staat in de 'Leidraad voor het afstoten van museale objecten' minutieus omschreven wat er moet gebeuren. Deze ingewikkelde procedure kost zoveel tijd en geld dat verkoop – de laatste fase in het afstotingstraject – zelden loont. Soms kiest het Legermuseum er wel voor om objecten waarvan in redelijkheid kan worden aangenomen dat ze voor afstoting in aanmerking komen – vooruitlopend op dat traject – onder minder strikte condities op te bergen. Maar uiteraard wel verantwoord!

AGENDA

Tentoonstellingen

17 september t/m 26 oktober	Oude kaarten en prenten van het Legermuseum Fototentoonstelling Martin Roemers, Kerkhof van de Koude Oorlog
september t/m december t/m 8 november	CIC-tentoonstelling Daar komen de kozakken Fototentoonstelling Mariëlle van Uitert, In scherfvest en burka
19 nov. t/m 7 maart 2009 t/m 2010	Fotentoonstelling AVDD Thuisfront Prins Maurits en de Tachtigjarige Oorlog
t/m 2010 t/m 2010	Onder vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie Actie Zone: van groentje tot generaal in drie kwartier

Activiteiten in het museum

t/m 3 januari 2010	Retourtje Romeinen, uitgebreid interactief activiteitenprogramma voor schoolklassen en gezinnen, stap in de sandalen van een Romeinse soldaat ...
12 en 13 september	Open Monumentendagen. 'Op de kaart': rondleidingen door en over het Armamentarium, gratis kaart van een militaire rondwandeling door Delft voor iedere bezoeker, afbeeldingen van het Armamentarium te zien in het CIC, drie livebands op zaterdag en gratis vervoer per boot van en naar het Kruithuis
27 september	Lezing André Dellevoet voor de Vrienden van het Legermuseum over de Nederlands-Belgische cavalerie bij Waterloo
17 oktober	Landelijke archievendag, twee lezingen over de invloed van de kozakken in Nederland, tentoonstelling in het CIC over kozakken
zondag 18 oktober	Workshop matroesjkaschilderen
23 en 24 oktober	Kozakkenweekend: zie hoe de kozakken de Fransen verdrijven uit het museum, livemuziek, kozakkenhapjes, rondleiding, workshops matroesjkapoppetjes schilderen en veel meer!
17 oktober t/m 1 november	Herfstvakantie: Bataafse opstand, Romeinen in gevecht
19 december t/m 3 januari	Kerstvakantie: Barbaarse inval, kunnen de Romeinen de barbaren nog verslaan, of worden ze teruggedrongen naar Rome?

Voor meer informatie over de activiteiten van het museum kunt u kijken op www.legermuseum.nl.

NIEUWE VRIENDEN

M.A.E. van Steenberghe	Leiden
J. Dik	Rotterdam
J.A. Agterdenbosch	Rotterdam
Dienstdoend Schutterij van Den Bosch	Den Bosch
A. van Meeteren	Oegstgeest

Ook Vriend worden?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Heleen Bronder Hans Buurman Edwin Ouwejan Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	Koninklijke De Swart, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel.: (015) 214 23 76* fax: (015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305

Hoeferklappertjes op website

Generaal Hofer, de oprichter en lange tijd directeur van het Legermuseum, verzamelde dagelijks kennis over militaire geschiedenis en de collectie. Daardoor beschikt het museum over vele notitieboeken van Hofer met handgeschreven aantekeningen over militaire en aanverwante onderwerpen. In de studiezaal stonden de getypte 'Hoeferklappertjes'. Hierin zijn ook verwijzingen naar literatuur en afbeeldingen opgenomen, zoals onderscheidingstekens, technische tekeningen en sluitzegels. Deze omvangrijke kennisbron is sinds kort op de website te raadplegen. Op het collectiedeel van de website worden voortdurend nieuwe onderwerpen uitgediept. Zo is nu de beurt aan de gemotoriseerde voertuigen. De tentoonstelling *Boek als wapen* is er virtueel te zien. En naar aanleiding van de uitreiking van de Militaire Willemsorde is er een uitgebreid thema geplaatst. Nog dit jaar wordt een selectie van de collectie oorlogsgerelateerde films uit 1933 tot 1950 gedigitaliseerd. Het museum heeft hiervoor subsidie gekregen van het ministerie van VWS in het kader van het project 'Oorlog in blik'.

Onderscheidingstekens Landmacht uit 1940, hoofdgymnastiek- en hoofdscherm- onderwijzer (op de borst te dragen).